

ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMINDA 'KONSTRÜKTİVİST DÖNÜŞÜ' ANLAMAK

MAKING SENSE OF 'CONSTRUCTIVIST TURN' IN INTERNATIONAL RELATIONS THEORY

Yrd.Doç.Dr. Mustafa KÜÇÜK, Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mustafa.kucuk@ege.edu.tr

ÖZET

Uluslararası ilişkiler kuramında 1990'lı yılların 'konstrüktivist dönüşü' temsil etmesi bir yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kimlik, kültür ve normlar gibi düşünsel ve toplumsal öğelerin uluslararası politikada canlanmasına ve uluslararası ilişkiler çalışmalarında giderek önem kazanmasına, diğer yandan anaakım kuramsal yaklaşımlara yöneltilen ciddi eleştirilerle birlikte disiplinde yeni yaklaşımların izlenebileceği bir alanın açılmış olmasına bağlıdır. Sosyal konstrüktivist yaklaşımların uluslararası ilişkilerin özellikle toplumsal niteliğine yaptığı vurgu ile disiplinde pozitivist yaklaşımlar ile post-pozitivist yaklaşımlar arasında bir 'orta yolu' temsil veya 'inşa' ettiği iddiası bu yaklaşımların Uluslararası İlişkiler kuramında merkezi bir konum edinmiş olmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda sosyal konstrüktivizm rasyonalist kuramsal yaklaşımları eleştirmekle birlikte, postmodernist ve post-yapısalcı rölativizmi reddeden ve ampirik çalışmaları ile bir sosyal bilim olarak gördükleri Uluslararası İlişkiler disiplinine katkıda bulunmak isteyenlere ev sahipliği yapar.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ilişkiler kuramı, konstrüktivizm, rasyonalizm

ABSTRACT

That 'constructivist turn' characterized International Relations theory in the 1990s was due to, on the one hand, the resurgence in international politics of such ideational and societal factors as identity, culture, and norms with the end of the Cold War and their increasing importance in the study of international relations, and on the other hand, the opening up space in the discipline in which new approaches can be entertained thanks to profound critics against mainstream approaches. The fact that social constructivist approaches put emphasis on the social makeup of international relations and that they compellingly claimed that they represented or 'constructed' a 'middle ground'

between positivist and post-positivist approaches in the discipline was critical in the way they occupied a central place in International Relations theory. Even if social constructivism advanced critics of rationalist theoretical approaches, it was home to only those who refuted post-modernist and post-structuralist relativism and wished to contribute with their empirical research to the discipline of International Relations, which they regard as a social science.

Key Words: International Relations theory, constructivism, rationalism

1. GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler kuramında 1990'lı yılların 'konstrüktivist dönüşü' (1) temsil etmesi Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kimlik, kültür ve normlar gibi düşünsel ve toplumsal öğelerin uluslararası politikada canlanmasına ve bu unsurların uluslararası ilişkiler çalışmalarında tekrar önem kazanmasına bağlıdır. Bununla birlikte, sosyal konstrüktivist yaklaşımların Uluslararası İlişkiler kuramında yakın zamanda merkezi bir konum edinmiş olmasında, bu yaklaşımların uluslararası ilişkilerin özellikle toplumsal niteliğine yaptığı vurgu ile uluslararası kuramda pozitivist yaklaşımlar ile post-pozitivist yaklaşımlar arasında bir 'orta yolu' temsil veya 'inşa' ettiği iddiası etkili olmuştur. Bu bağlamda sosyal konstrüktivizm rasyonalist kuramsal yaklaşımları eleştirmekle birlikte, postmodernist ve post-yapısalcı rölativizmi reddeden ve ampirik çalışmaları ile bir sosyal bilim olarak gördükleri Uluslararası İlişkiler disiplinine katkıda bulunmak isteyenlere ev sahipliği yapar.

Günümüz Uluslararası İlişkiler kuramında bir cazibe merkezi olmasına karşın, konstrüktivizmin özüne veya doğasına ilişkin ortak bir görüş gelişmemiştir. Konstrüktivist çalışmalar ortaya çıkışlarının ilk döneminde kuramsal olmaktan çok, ontolojik ve metodolojik varsayımlardan hareketle doğrudan ampirik çalışmalar üretmiştir. Bu dönemde kuramsal çalışmaların yetersiz kalması, özellikle paradigmatik bir eserin erken ortaya çıkmaması konstrüktivizmin *ne* olduğuna, *kimin* konstrüktivizmi temsil ettiğine, ve uluslararası ilişkilerin özüne dair *kuramsal önermelerinin* ne olduğuna ilişkin bir çok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Geleneksel kuramcılar konstrüktivizmi uluslararası kuramda *idealizm* veya *Ütopyacılıkla* eşdeğer görmüştür (Mearsheimer, 1994/1995). Bunun yanında, konstrüktivizm meta-kuramsal düzeyde daha çok disiplini tanımlayan 'Üçüncü Büyük Tartışma' bağlamında pozitivist/rasyonalist yaklaşımlara yönelik eleştirilerle beraber geliştiği için, konstrüktivistler ilk dönemde post-pozitivist / düşünömsel (reflectivist) yaklaşımların altında değerlendirilmiştir (Keohane, 1988). Ancak belirtmek gerekir ki, konstrüktivizm Uluslararası İlişkiler kuramında meta-kuramsal ve kuramsal olmak üzere iki düzeyde gelişmiştir. Meta-kuramsal bağlamda rasyonalist ve post-pozitivist yaklaşımların arasında yer alır. Kuramsal düzeyde ise oldukça farklı yaklaşımları içinde barındırmasına karşın, Alexander Wend'tin sistemik konstrüktivizmi en popüler yaklaşım olmuştur.

Bu çalışma Uluslararası İlişkiler kuramında 'konstrüktivist dönüşün' ne anlama geldiğini irdelemeyi amaçlamaktadır. Konstrüktivizmin meta-kuramsal

temellerinin anlaşılması ve konstrüktivistlerin farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirmesi konstrüktivist projeyi gerek disiplinlerarası, gerekse disiplin içi bir entellektüel ortam içinde değerlendirmemizi gerektirmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümü konstrüktivizmin felsefi kökenlerini, sosyal kuramdaki temellerini göstermeyi, ikinci bölümü Uluslararası kuramda konstrüktivist düşüncenin izlerini sürmeyi amaçlar. Üçüncü bölüm Uluslararası ilişkiler disiplininde mevcut konstrüktivist yaklaşımların yakın dönemde ortaya çıkmasını bir yandan son dönem disiplin içi meta-kuramsal ve kuramsal tartışmalara, diğer yandan dış dünyadaki gelişmelere bakarak açıklar. Dördüncü bölüm Uluslararası ilişkiler kuramında konstrüktivist yaklaşımların ortak paydalarını rasyonalizm-konstrüktivizm tartışması bağlamında ortaya koymayı amaçlar. Postmodernlerden ayrılan yönünü ise epistemolojik farklılıklara ve bilimsellik tartışmalarına içselleştirir. Böylece sosyal konstrüktivizmin meta-kuramsal (teorinin teorisi) düzeyde rasyonalizm ile postmodernizm arasındaki konumunu irdeler. Sonuç kısmı konstrüktivist yaklaşımların Uluslararası kurama katkılarını kısaca belirtir ve zayıf yönlerini irdeler.

2. BİR FELSEFE VE SOSYAL KURAM OLARAK KONSTRÜKTİVİZM

Konstrüktivizmin kendisi Uluslararası ilişkiler disiplinine ait orijinal bir yaklaşım olmadığı gibi bir uluslararası ilişkiler kuramı da değildir. Daha çok (sosyal) *bilim felsefesinde* ve *sosyal kuramda* değişik yaklaşımları kapsayan genel bir bakış açısıdır. Konstrüktivizm (sosyal) gerçekliğe ve bu gerçekliğin bilgisine ilişkin metafizik bir duruşu temsil etmesi noktasında ilk olarak (sosyal) *bilim felsefesine* ve *bilgi sosyolojisine* ait bir yaklaşımdır. Kendi içinde çeşitli düşünceleri ve farklı yaklaşımları barındırmasına karşın, genelde (sosyal) *gerçekliğin* ve *bilginin* (sosyal) *inşa* edildiğini ifade eden görüştür (2). Bu görüşün sosyal bilimlerde güçlü bir etkisi olmuştur (3). Sadece Uluslararası ilişkiler çalışmalarında değil, sosyal bilimlerin diğer alanlarında (sosyoloji, psikoloji ve eğitim bilimleri gibi), hatta bazı fen bilimlerinde (örneğin, biyoloji ve matematik) konstrüktivizm önemli bir bakış açısını temsil etmektedir. Konstrüktivist felsefe en genel anlamıyla realist ve idealist bakış açıları arasında yer alması noktasında Uluslararası ilişkiler kuramında realist (modernist) ve idealist (post-modernist/radikal) konstrüktivist yaklaşımlar arasında felsefi tartışmalara yol açmıştır (4).

İkinci olarak, konstrüktivizm sosyal gerçekliğin oluşmasında sosyal aktörlerin, yapıların ve bilginin rolüne dair çeşitli yaklaşımları ve önermeleri içeren bir *sosyal kuramdır*. Ancak sosyal kuramdaki tartışmalar konstrüktivist felsefi tartışmalardan bağımsız gerçekleşmez. Özellikle idealizm-materyalizm ve özneyapı tartışmaları konstrüktivist sosyal kuramın *idealist ve bütüncül bir ontolojik* bakış açısını ortaya koyar. Bu bakış açısı sosyal dünyanın ve bilginin öznelerarası (intersubjective) boyutunu, toplumsal düşüncelerin kurucu (constitutive) rolünü, aktör ve yapı ilişkisinin karşılıklı oluşunu vurgulayan görüşleri barındırır. Bu görüşler bağlamında, sosyal konstrüktivistler, toplumsal dünyayı oluşturan yapıların materyal unsurlardan değil, büyük ölçüde müşterek düşüncelerden kurulu olduğunu, sosyal aktörlerin kimlik ve çıkarlarının ise verili

olmadığını, bilakis sosyal etkileşim içinde ortaya çıktığını veya sosyal yapılar tarafından inşa edildiğini öne sürer (5). Bir sosyal kuram olarak konstrüktivizm Uluslararası İlişkiler kuramında özellikle *materyalist ve bireyci rasyonalist* yaklaşımların karşısında yer alır (Wendt, 1992; 1994; 1999) (6).

Konstrüktivist felsefe ve sosyal kuram Uluslararası İlişkiler kuramında konstrüktivist yaklaşımların meta-kuramsal temellerini atmıştır. Bir meta-kuram olarak, konstrüktivistlerin ortak paydası *ontolojik* açıdan 'sosyal gerçekliğin inşası', *epistemolojik* açıdan ise 'bilginin sosyal inşasıdır' (Guzzini, 2000). Buna karşın, Uluslararası İlişkiler kuramında konstrüktivistler bilimsellik tartışması bağlamında genel olarak modernist ve postmodernist olmak üzere ikiye ayrılır (Price ve Reus-Smit, 1998; 267-70; Hopf, 1998; 171-200). Geleneksel Uluslararası İlişkiler çalışanları ise konstrüktivizmi daha çok kuramsal düzeyde tanırlar ve tanımlar. Konstrüktivizm, Realizm veya Liberalizm gibi 'genel bir kuramsal yönelimdir' (Katzenstein, Keohane, and Krasner, 1998; Walt, 1998). Ancak görüldüğü üzere, konstrüktivizmin kendisi *bir uluslararası ilişkiler kuramı* değildir (Ruggie, 1998; 879-880; Wendt, 1999; 7, 193) (7). Daha doğrusu, spesifik konstrüktivist kuramsal yaklaşımlardan sözedebiliriz. Bu saptamadan hareketle, meta-kuramsal bir yaklaşım veya analitik bir açıklama modü olarak konstrüktivizmi, Neorealizm veya Neoliberalizm gibi Uluslararası İlişkiler kuramları ile karşılaştırmamız mümkün değildir. Ancak Uluslararası İlişkilerde spesifik konstrüktivist kuramları diğer kuramsal yaklaşımlarla karşılaştırabiliriz. Örneğin, konstrüktivist bir uluslararası rejim kuramı, Neorealist veya Neoliberal rejim kuramları ile tartışmaya girebilir (bkz. Hansclever, Mayer ve Rittberger, 2000; Krasner, 1983). Wendt'in (1999) konstrüktivist uluslararası politika kuramı, Kenneth Waltz'un (1979) Neorealist kuramına alternatif bir sistemik-yapısalcı kuram olarak ortaya çıkmıştır. Jutta Weldes'in (1999) konstrüktivist ulusal çıkar kuramını, realist, liberal veya kurumsalcı bir dış politika ya da karar alma kuramları ile karşılaştırılabilir.

Felsefi akımlar ve sosyal kuram tartışmaları Uluslararası İlişkiler kuramında konstrüktivist yaklaşımların daha çok meta-kuramsal ve sosyal araştırmaya ilişkin görüşlerini şekillendirmesi açısından önemlidir. Konstrüktivizmin çalışma konuları, kavramsal çatısı ise daha çok Uluslararası İlişkiler kuramsal tartışmalarına içseldir. Bu bağlamda Uluslararası Kuramda konstrüktivist bir düşünce çizgisinin bulunduğu söylenebilir.

3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMINDA KONSTRÜKTİVİST DÜŞÜNCE

Uluslararası ilişkiler disiplinde konstrüktivist kuramsal yaklaşımlar yeni bir olgudur. Buna rağmen sözü edilen bir konstrüktivist düşüncenin uluslararası kuramda ilk dönemlerden günümüze kadar var olageldiğini söylemeden geçemeyiz. En erken dönemde, konstrüktivist düşünceye Grotius, Kant ve Hegel gibi klasik düşünürlerin uluslararası ilişkilere dair eserlerinde rastlanabilir. Disiplinin kurumsal tarihinin ilk dönemine damgasını vuran 'idealizm' (8) için

konstrüktivist bir bakış açısının uluslararası kuramdaki ilk temsilcisi diyebiliriz (Wendt, 1999; 3; Dunne, 1995).

Realist paradigmanın egemen olduğu İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada ise Karl Deutsch Deutsch sosyolojik bir bakış açısı ile gelişen iletişim tekniklerinin ve ulaşım olanaklarının aktörlerarası etkileşim süreçlerine etkisini araştırmış, kolektif kimliklerin kurulmasını ve 'çoğulcu güvenlik toplumlarının' ortaya çıkmasını öngörmüştür (Adler, 2002; 99) (9). Konstrüktivist Alexander Wendt, Karl Deutsch'tan farklı bir teorik yapı kurmasına karşın, kolektif kimlik oluşum süreçlerine bağlı olarak güvenlik ikilemlerinin aşılabileceği uluslararası kültürel yapıları keşfetmiştir. Konstrüktivist güvenlik çalışmalarında, benzer bir şekilde 'güvenlik toplumlarının' sosyal inşası önemli bir çalışma alanı oluşturur (Adler ve Barnett, 1998). Belli normları paylaşan ve ortak bir kimlik geliştiren devletler sorunlarını askeri güç kullanmadan çözüme kavuşturmakta ve ortak güvenlik politikaları izlemektedir.

Bunun yanında, devletleri sosyal varlıklar olarak gören, belli değerleri, normları ve kurumları paylaşan devletlerin bir 'uluslararası toplum' oluşturduğunu düşünen İngiliz Ekolü de bugünkü konstrüktivist yaklaşımların öncüsü konumunda düşünülür (bkz. Bull, 1977; Bull and Watson, 1984). İngiliz Ekolü'nün konstrüktivist kuramlara katkısı uluslararası ilişkilerin tarihsel, toplumsal ve kültürel boyutuna yaptığı vurgu yanında, özellikle uluslararası toplumu oluşturan uluslararası kurumların varlığından ve öneminden söz etmesi, uluslararası toplumun devletlerin sosyal bir inşası olduğunu ifade etmesidir (Dunne, 1995). Mevcut konstrüktivist çalışmalar bir yandan 'uluslararası toplum' kuramına (özellikle Amerikan Uluslararası İlişkiler çalışanları arasında) ilginin artmasını sağlamış, diğer yandan kurumsal çalışmalara özellikle 'yeni kurumsalcılık' (Wendt ve Duvall, 1989; 51-74; March ve Olsen, 1998) ve 'sosyolojik kurumsalcılık' (Finnemore, 1996a; 1996b) yaklaşımlarıyla yeni bakış açıları getirmektedir. İngiliz Ekolü tarafından önemi gözardı edilen 'egemenlik' kurumunun modern devletler sisteminin ortaya çıkması ve kurumsal gelişmesindeki *kurucu* rolü özellikle Wendt (1999; 279-297), John G. Ruggie (1986; 131-157), Christian Reus-Smit (1997) gibi konstrüktivistler tarafından kurumsallaştırılmıştır.

Yakın zamanlarda Ernst Haas, Peter Haas ve Emmanuel Adler 'bilge cemaatleri' (epistemic communities) ile uluslararası işbirliği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Uluslararası veya ulusaşırı bilimsel kurumların veya toplulukların sağladığı bilginin belli konularda veya alanlarda ülkelerarası işbirliğinin oluşmasına önemli katkısı olduğunu göstermişlerdir. Bu işbirliği, özellikle devlet adamlarının öğrenmesi veya ikna edilmesi gibi 'bilişsel evrim' (cognitive evolution) süreçlerine vurgu ile açıklanır (Adler, 1992; Adler ve Haas, 1992; Haas, 1992). Günümüzde konstrüktivistler benzer bir şekilde ulusaşırı hareketlerin, uluslararası örgütlerin ve bürokrasilerin ulusal karar alma süreçlerine etkisini, uluslararası etkileşim ve iletişim süreçleri bağlamında yeni normların ve ortak çıkarların öğrenilmesini veya aktörlerin ikna edilmesini veya sosyalleşmesini araştırır, böylece uluslararası işbirliğinin özellikle sosyolojik,

kurumsal ve sosyo-psikolojik analizini yaparlar (Finnemore, 1996a, 1996b; Klotz, 1995; Risse, Ropp ve Sikkink, 1999; Keck ve Sikkink, 1998).

Konstrüktivist düşünce geleneğinin uluslararası kuramdaki en can alıcı vurgusu devletlerin sosyal bir varlık, uluslararası ilişkilerin ise sosyal bir alan olduğudur. Bu bağlamda sürekli olarak uluslararası kuralların, normların, kurumların, düşünsel unsurların ve bilişsel faktörlerin siyasi rolüne dikkat çekilmiştir. Mevcut konstrüktivist kuramlar bu geleneğin günümüzdeki temsilcileridir.

4. ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMINDA 'KONSTRÜKTİVİST DÖNÜŞ'

Şu ana kadar konstrüktivist yaklaşımların kaynaklarını bir yandan uluslararası ilişkiler kuramını etkileyen disiplinlerarası etkileşim, diğer yandan uluslararası kuramın tarihsel gelişimi içinde değerlendirdik. Ancak yakın dönemde mevcut konstrüktivist yaklaşımların ortaya çıkması bir yandan son dönem disiplin içi meta-kuramsal ve kuramsal tartışmalara, diğer yandan dış dünyadaki gelişmelere bakarak açıklanabilir. Konstrüktivizm bu bağlamda uluslararası ilişkiler kuramında pozitivist ve post-pozitivist tartışmasından oldukça etkilenmiş; özellikle Neorealist ve Neoliberal (rasyonalist) kuramsal yaklaşımların eleştirileri üzerine gelişmiştir. Denilebilir ki, konstrüktivizm Uluslararası İlişkiler kuramında 'ithal' bir yaklaşım değildir, büyük ölçüde yerli üründür (Ruggie, 1998; 862).

1980'li yıllarda Uluslararası İlişkiler kuramını Neorealizm ile Neoliberalizm arasındaki dar bir kuramsal tartışma ile, pozitivism ile post-pozitivism arasındaki meta-kuramsal tartışma belirlemiştir. Kuramsal tartışma post-pozitivist eleştirilerle birlikte yerini 'rasyonalizm' çatısı altında bir 'neo-neo' senteze bırakmıştır (Waever, 1996; 163-164). Bu iki kuramsal yaklaşım en temel aktör olarak aldıkları devleti rasyonel ve stratejik davranan bir varlık, anarşik uluslararası alanı ise bu tür ilişki tarzının sonucunda ortaya çıkan bir sistem olarak görürler. Tartışmaları sadece anarşinin ampirik ve pratik sonuçları üzerinedir. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında önde gelen bu kuramsal yaklaşımlar uluslararası alanın tarihsel ve sosyal boyutunu büyük ölçüde ihmal etmiş, sonuçta ne uluslararası anarşinin sosyo-kültürel altyapısını, ne de aktörlerin kimlik ve çıkarlarını sorgulamıştır. Bunun yanında, anaakım (rasyonalist) yaklaşımların uluslararası alanda önemli gelişmeleri, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesini, kestirmek bir yana açıklamaktan bile aciz kalması, kimlik ve kültür gibi bilişsel, düşünsel ve toplumsal unsurlara vurgu yapan konstrüktivistlerin eleştirilerine haklılık, açıklamalarına ise meşruluk kazandırmış, sosyal konstrüktivizm disiplinde önemli bir konum elde etmiştir (Ned-Lebow ve Risse-Kappen, 1995; Kratochwil, 1993; Koslowski ve Kratochwil, 1994). İşte bu eleştiriler konstrüktivist dönüş diye ifade edilen bir gelişmenin entelektüel altyapısını hazırlamıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Uluslararası İlişkiler literatüründe kimlik, kültür, norm ve kurumlar gibi unsurların uluslararası politikada rolünü inceleyen geniş ve zengin bir çalışma alanı ortaya çıkmış, bu alanda ampirik araştırmaların

hızla artmasıyla birlikte konstrüktivist yaklaşımlar disiplinde daha merkezi bir konum edinmiştir (Lapid ve Kratochwil, 1996). Bir anlamda, sosyal konstrüktivizm Robert Keohane'nin rasyonalizmi eleştiren post-pozitivistlere yönelttiği 'araştırma programınız nerede?' sorusuna olumlu ve başarılı bir yanıt veren bir yaklaşımı temsil eder. Ampirik çalışmalarla destekledikleri meta-kuramsal ve kuramsal önermeleri konstrüktivistlerin rüşlerini ispat ettiklerinin bir göstergesi olmuş ve sonuçta geleneksel ve anaakım Uluslararası İlişkiler kuramcılarını tarafından ciddiye alınmışlardır.

Konstrüktivistlerin en temel çıkış noktalarından biri, belki de başlıcası, toplumsal boyutu 1980'li yıllarda özellikle Neorealist kuramın hegemonyası altında oldukça ihmal edilmiş olan disipline toplumsal ve tarihsel bir perspektif getirmektir. Materyal unsurların önemini yadsımaksızın, sosyal dünyanın oluşmasında ve ortaya çıkmasında düşünsel unsurların ortaya çıkarıcı veya kurucu rolüne vurgu yaparlar. Özellikle toplumsal bir nitelik kazanmış olan düşüncelerin dünya politikasındaki rolüne dikkat çekerler. Aktörlerin kimlik ve çıkarlarını ve uluslararası yapıları veri almazlar, araştırma konusu yaparlar. Bu bağlamda, dünya politikasının öznelerarası boyutu (kurallar, normlar ve kurumlar), sosyal yapıları, aktörlerin kimlik ve çıkarları en önemli çalışma alanlarını oluşturur. Ancak belirtmek gerekir ki, sosyal konstrüktivizmi uluslararası kuramda düşünsel unsurları konu alan ve teorik çerçevesine katan diğer yaklaşımlardan farklı kılan nokta, onun düşünsel unsurlara gerek *birincil ve özerk* bir konum vermesi, gerekse de *kurucu* gücünü vurgulamasıdır.

5. RASYONALİZMİN ELEŞTİRİLERİ VE KONSTRÜKTİVİST ÖNERMELER

Konstrüktivizm en temelde materyalizmi ve bireyciliği reddeden bir meta-kuramsal bakış açısıdır. İdealist ve bütüncül bir ontoloji benimseyen konstrüktivistler, bu ontolojik önermelerin sosyal araştırmaya ve açıklamaya ilişkin analitik ve metodolojik sonuçlarını ciddiye almışlardır. Uluslararası ilişkiler kuramında konstrüktivist yaklaşımların ortak paydaları a) idealizm, b) kurucu teori, c) bütünsellik, d) kimlik ve çıkarın inşası, ve e) sosyolojik açıklama olarak ortaya çıkmıştır. Konstrüktivistlerin bu ortak paydaları daha çok ontolojik, metodolojik ve ve analitik olup özellikle rasyonalizmin eleştirileri üzerine gelişmiştir. Ancak, konstrüktivistlerin bu önermeleri kuramsal değil, meta-kuramsal ve analitik niteliktedir. Konstrüktivistler bu önermelerden yararlanarak farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirmektedir.

5.1. Materyalizmden İdealizme

Sosyal kuramda materyalizm ve idealizm tartışması sosyal dünyayı oluşturan materyal ve düşünsel unsurlardan hangisinin asli olduğuna ilişkin bir ontolojik tartışmadır. Materyalistlere göre toplumun temelini oluşturan asıl öğeler 'doğa' ve 'materyal unsurlardır' (10). Düşünsel unsurlar ise ikinci planda kalır. Uluslararası ilişkiler kuramında materyalist yaklaşımlar genellikle *güç* ve *çıkardan* sözeden rasyonalist kuramsal yaklaşımlardır. Neorealizm başta olmak

üzere, Klasik ve Neo-klasik Realizm, Neoliberalizm, ve Marksist yaklaşımlar bu anlamda materyalisttir. Örneğin, uluslararası yapılara materyalist ve işlevsel gözle bakan Neorealist Waltz (1979) için önemli olan süpergüçlerin sayısı ve ölçülebilir askeri ve ekonomik güç unsurlarıdır. Waltz'un yapısalcı kuramında yapı ve güç kavramları oldukça yüzeysel ve fiziki kalmış, tarihsel ve toplumsal boyutu gelişmemiştir (Cox, 1986; Wendt, 1999; 97). Sosyal boyuttan yoksun uluslararası sistemde aktörler (devletler) arasındaki ilişkiler dolayısıyla tecrübe ve tarih dışıdır. Bu yüzden ki, Neorealist güçler dengesi aktörlerin algısından, bilgisinden ve amaçlarından bağımsız, bütünüyle askeri ve ekonomik güç unsurlarının devletlerarası dağılımının belirlediği mekanik ilişkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Waltz, 1979; 102-128; Ashley, 1986; 255-300; Wendt, 1999; 97).

İdealizm (idealist sosyal kuram) ise toplumun can damarını 'doğa' ile birlikte 'toplumsal bilinç yapısının' oluşturduğunu, öznelarası (intersubjective) anlam, bilgi ve düşüncelerden kurulu olduğunu ifade eden ontolojik bakış açısidir (Wendt, 1999; 24). İdealist görüşü benimseyen konstrüktivistler bir sosyal dünya olarak uluslararası ilişkilerin, aktörlerin ve yapıların ortaya çıkmasında ve kurulmasında düşünsel unsurların önemine işaret eder. Ancak bireysel değil toplumsal, öznel değil öznelarası düşünceleri ve sosyal kimliği araştırma konusu yapar. Bu yönüyle konstrüktivizm, Uluslararası İlişkiler kuramında daha önce sadece bireysel düşüncelere ve bilişsel faktörlere vurgu yapan 'fenomenolojik' gelenekten ayrılır. Konstrüktivistlere göre, kurumsallaşmış düşünsel unsurlar 'nesnel' bir nitelik kazanır ve birey-aktörleri kuşatan sosyal yapılar olarak ortaya çıkar (Ruggie, 1998; 858; Wendt, 161-164) (11). Sosyal yapılar dolayısıyla materyal yapılardan daha az gerçek değildir. Soğuk Savaş (yapısı) Realistler için ne kadar gerçekse, konstrüktivistler için de o kadar gerçektir. Bu açıdan, konstrüktivizmin idealizmi basit bir öznellik veya İdealizm değildir. Dünyanın nasıl olması gerektiğini değil, ne olduğunu açıklamaya çalışarak normatif kuramdan ayrılır. İnsan doğasına içkin bir rol biçmez; iyi de olabilir, kötü de. İdealizm yaygın kanaatin aksine sosyal değişimin kolay olmadığını ifade eder, çünkü sosyal yapılar oldukça istikrarlı olup kendilerini üretme eğilimi gösterirler (Wendt, 1999; 24-5).

Materyalizmin reddedilmesi materyal unsurların rolünü bütünüyle yadsımak anlamına gelmez; materyal unsurların kendilerinin için bir anlamı olmadığını ifade eder (12). İdealizm materyal unsurların ancak belli sosyal ilişkiler ve toplumsal düşünceler bağlamında bir anlam kazandığını ifade eden görüştür (Wendt, 1999; 24-25; 1995; 73). Konstrüktivizme göre materyal unsurların sosyal açıklamalardaki yeri ve gösterdiği etkisi taşıdıkları toplumsal anlama göre değişir (Fearon ve Wendt, 2002; 58) (13). Materyalist bakışı paylaşan rasyonalist yaklaşımlar sosyal açıklamayı görünüşteki materyal sebeplere bağlarlar; idealist görüşü benimseyen konstrüktivistler ise bu materyal unsurların taşıdığı toplumsal anlamı ortaya çıkarmaya çalışır. Bu amaç doğrultusunda kurucu teoriler geliştirirler.

5.2. Açıklamacı Teoriden Kurucu Teoriye

Bir yanda rasyonalistlerin, diğer yanda konstrüktivistlerin gerek düşünsel unsurları kavrayışı gerekse sosyal açıklamalarında bu unsurlara verdikleri rol oldukça farklıdır. Rasyonalistler daha çok 'niçin oldu' sorularına öncelik verip düşünceleri *sebep-sonuç* ilişkileri ve etkileri içinde açıklamaya çalışırlar; 'açıklamacı teori' (explanatory theory) geliştirirler. Konstrüktivistler ise 'nedir' veya 'nasıl oldu' sorularına öncelik tanıyarak düşüncelerin *ortaya çıkarıcı* (generative) veya *kurucu* (constitutive) rollerini araştırma konusu yaparlar; 'kurucu teori' (constitutive theory) geliştirirler (Smith, 1995; 26-28).

Açıklamacı teori ile kurucu teori arasındaki tartışmanın epistemolojik ve analitik-metodolojik olmak üzere iki boyutu vardır. Epistemolojik boyutu daha çok radikal konstrüktivistler tarafından, metodolojik boyutu ise modernist konstrüktivistler tarafından vurgulanır. John Ruggie ve Frederich Kratochwil (1986) tarafından pozitivist / rasyonalist kuramlara ve yöntemlere yöneltilen ilk ciddi eleştiri kurucu teorinin epistemolojik ve metodolojik çıkış noktasını oluşturur. Ruggie ve Kratochwil 1980'lerin gözde 'uluslararası rejim' çalışmalarında (Neorealist ve Neoliberal rejim kuramları) ciddi bir yöntem sorununa dikkat çektiler (1986; 764). Buna göre, uluslararası rejimlerin kendilerine özgü öznelarası ontolojisi bu alanın çalışılmasında izlenen yöntemlerin temelindeki pozitivist (ontolojik ve epistemolojik) bakış açısı ile çelişmekteydi (14). Bu bağlamda, özelde rejim çalışmalarında, genelde uluslararası kurumları çözümlemede bilişsel (cognitivist) ve yorumsamacı (interpretive) bir epistemoloji önerdiler. Önermelerinin temelindeki varsayım, sosyal ontolojik alanın kendine özgü bir epistemolojik bakış açısı ve yöntemi olması gerektiği idi (Hollis ve Smith, 1990; 45-91; Neufeld, 1993) (15). Çünkü, Neorealistlerin ve Neoliberallerin yöntemleri (nedensellik açıklamaları) uluslararası rejimlerin devletlerarası işbirliğindeki önemini ve etkisini sadece *araçsal* ve *davranışsal* değişikliklere indirger. Bundan dolayı, rejimlerin aktörlerin *özelliklerindeki* (kimlik ve çıkarlarındaki) değişimi veya dönüşümü açıklaması oldukça güçtür.

Açıklamacı teori ile kurucu teori arasındaki yöntem sorunu ise doğa bilimleri yöntemlerinin sosyal bilimlere uygulanıp uygulanamayacağı tartışmasıdır. Rasyonalist açıklamacı teoriler düşünceleri pozitivist yönetime uygun olarak nedensellik (causal) veya sebep-sonuç ilişkisi bağlamında ele alarak 'sebepler' ve 'nesnel' şeklinde kavramsallaştırır. Bu yaklaşımda aslında esas sebepler materyal unsurların ya da yapıların tanımladığı rasyonel çıkarlardır. Çıkarlar ile davranışlar arasında bir sapma durumunda düşünceler veya genel anlamda düşünsel unsurlar 'ara değişkenler' (intervening variables) olarak nedensel açıklamalara yerleştirilir. Düşünceler ancak anormal durumları veya sapmaları açıklamak üzere devreye girer. Bir başka deyişle düşünceler rasyonalist yaklaşımın 'araçsal rasyonalite' ilkesine halel getirmez, çünkü aktörler genelde düşüncelerine göre değil, rasyonel davranarak çıkarlarına uygun hareket etmektedir (bkz. Goldstein ve Keohane, 1993; 26-27). Bu yaklaşımda düşünsel unsurların rolü sadece ikinci plana atılmaz; daha önemlisi, açıklamacı teori düşüncelerin rolünü yalnızca *gözlemlenebilen davranışlarla* sınırlar (Laffey ve

Weldes, 1995; 201-05). Düşüncelerin aktörlerin kimliğini ve çıkarlarını ilk planda tanımlayan, kuran veya dönüştüren rolü ise rasyonalist yaklaşımlar tarafından kavranamaz. Bunun iki nedeni vardır: düşünceler ile çıkarlar arasında keskin bir ayırım yapılması ve yöntemsel bireyciliğin benimsenmesi.

Materyal unsurlar ve çıkarlar ile düşünceler arasında yapılan keskin bir ayırımdan dolayı düşüncelerin kurucu (materya unsurları tanımlayıcı veya anlamlandıran) rolü görülemez. Yöntemsel bireycilik ise düşünceleri öznel / bireysel unsurlar olarak ele alır. Böyle bir yaklaşım düşüncelerin toplumsal boyutunu göremez ve inceleme konusu yapamaz. Sosyal veya öznelarası (yapısal) boyutu tanınmayan düşünsel unsurlar nasıl aktörlerin kimliğini veya çıkarlarını sosyal inşa edebilir? Araçsal rasyonalite varsayımından hareket eden rasyonalist kuramcılar için, düşünceler çoğu kere, aslında çıkarların belirlediği stratejik ilişkilerin veya politikaların sadece meşrulaştırılmasına yarayan *araçlar* veya gerekçeler (justification) olarak ele alır. Düşüncelere kuramsal ve özerk bir açıklayıcı bir rol verilmez, çünkü onlar ancak çıkarları gerçekleştirmek için kullanılan ikna ya da manipülasyon araçlarıdır (Laffey ve Weldes, 1995; 200-01). Kısacası, konstrüktivistlere göre, rasyonalizm düşüncelerin ne materyal unsurları ne de kimlik ve çıkarları ilk planda nasıl kurduğunu açıkla(ya)maz. Bu açıklamayı sağlayan asıl yaklaşım kurucu teoridir. Bu yaklaşımda düşünsel unsurlar gerek materyal unsurları ilk başta anlamlandırarak sosyal dünyanın kurucu bir parçası yapar, gerekse aktörlerin kimlik ve çıkarlarını tanımlayarak sosyal ilişkilerin kurulmasına yardımcı olur. Rasyonalistler tarafından varsayılan bu anlamlandırma süreçlerini ortaya koymak ve kimlik ve çıkarları açıklamak kurucu teorinin asıl amacıdır. Bu nokta, konstrüktivizmin Uluslararası İlişkiler kuramına yaptığı en orijinal katkı olarak düşünülebilir. Kurucu teori de konstrüktivizmin bir 'katma değeridir' (Wendt, 1999; 144).

Radikal kanada yakın konstrüktivistler açıklamacı teorinin sosyal araştırmalarda kesinlikle kullanılamayacağını, ılımlı konstrüktivistler ise kullanılabileceğini ifade eder. Ancak analitik-yöntemsel düzlemde kurucu teorinin sosyal dünyayı açıklamadaki *ayrıcılık* konumu bütün konstrüktivistlerin *ortak paydasıdır*. Buna göre, kurucu teorinin araştırma soruları, konuları ve amaçları açıklamacı kuramdan oldukça farklıdır. Açıklamacı kuram verili kimlik ve çıkarlarla bir eylem açıklaması sunarken, kurucu teori bu verili kimliklerin ve çıkarların ilk planda nasıl oluştuğunu araştırır. Açıklamacı teori daha çok bir *davranış kuramıdır*, kurucu teori ise aktörlerin kimlik ve çıkarlarını tanımlayan *mülkiyet kuramı* (property theory) geliştirir. Kurucu teoride sebep-sonuç ilişkileri değil, kurucu ilişkiler yer alır. Dolayısıyla sebep-sonuç açıklamasındaki değişkenler arası 'zaman aralığı' ve değişkenlerin birbirlerinden 'bağımsız varlıkları' ortadan kalkar (Wendt, 1998; 106). Örneğin kurucu bir yaklaşımda Soğuk Savaşı kuran ögeler Soğuk Savaş başlamadan önce ortaya çıkmamıştır; Soğuk Savaş'tan bağımsız da değildir. Bilakis, Soğuk Savaşla birlikte ortaya çıkmış, ancak onunla beraber varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, kurucu bir açıklamada nedensellik yönteminin kullanılması olanaksızdır. Kurucu teoriyi benimseyen konstrüktivistlerin amacı genellemeler yapmak, evrensel ve değişmez yasalar bulmak yerine, sosyal olguların ve kurumların tarihsel ve toplumsal kuruluşunu incelemek, içeriklerini ortaya koymak ve kurucu etkilerini araştırmaktır.

Dolayısıyla daha çok tarihsel bir bakış açısı, sosyolojik bir analiz modü benimsenir. Süreç izleme teknikleri ve öykülemeci açıklamalar, karşılaştırmalı tarihsel yaklaşımlar, zengin betimlemeler, hatta soyağacı (genealogy) ve söylem analizi konstrüktivistlerin araştırmalarında istifade ettikleri belli başlı bazı yöntemlerdir.

5.3. Özne-Yapı Tartışması ve Bireycilikten Bütünselliğe

Uluslararası ilişkiler kuramında 1980'lerin ikinci yarısında ivme kazanan özne-yapı tartışması konstrüktivizmin ontolojik altyapısının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Konstrüktivistler bütüncül bir ontoloji benimsemişler ve bu tartışma çerçevesinde rasyonalist yaklaşımların yöntemsel ve ontolojik bireyciliği eleştirilmiştir. Özellikle yapısalci bilinen Neorealizmin aslında bireyci bir ontoloji üzerine kurulu olduğu ortaya konmuştur. Rasyonalist yaklaşımlar aktörleri ve çıkarlarını veri almakta ve dolayısıyla bu aktörlerin ilk planda nasıl ortaya çıktığını veya öznellik kazandığını açıklayamamaktadır. Bir başka deyişle, aktörlerin kimlik ve çıkarlarının verili olmadığını, aslında sosyal yapılar tarafından kurulduğunu ve tanımlandığını göremezler. İkinci olarak, bireycilik özellikle düşünsel unsurların *toplumsal* veya *yapısal* karakterini kavrayamamakta ve dolayısıyla *kurucu etkilerini* gösterememektedir. Üçüncü olarak, bireycilik *yapısal değişimi* öngörmekten ve açıklamaktan oldukça uzaktır.

Uluslararası ilişkiler kuramında, yapısalcılık Kenneth Waltz'un Neoralizmi ile tanınmıştır. Ancak konstrüktivistler, özellikle Wendt, Neorealizmin yeterince yapısalci olmadığını, tam tersine, Waltz'un ontolojik açıdan 'indirgemeci' bir kuram geliştirdiğini iddia ederler. Çünkü, Waltz kuramsal açıklamalarda bireycilik sorununu biraz epistemolojik, ancak daha çok *metodolojik* (tümevarımcı açıklamalar sunan 'indirgemeci' kuramlar) bir sorun olarak gördü. Aslında ontolojik olan bu sorunu, yanlış teşhisten dolayı yöntem veya *çözümleme düzeyinde* çözmeye çalıştı. Yöntemsel bireyciliği reddetmesine rağmen 'ontolojik indirgemecilikten' kurtulamamıştır (Wendt, 1987; 342). Sonuçta bireyci (aktör-devlet merkezli) bir sistemik kuram geliştirmiştir. Richard Ashley'in ifadesi ile 'Neorealizm yapısalci olmadan önce devletçi bir kuramdır' (1986; 272). Bu noktada, *çözümleme düzeyi* sorunsalı ile *yapı-özne* tartışmasını birbirinden ayırmak gerekir. İlk tartışma daha çok dar anlamda bir yöntem veya analitik açıklama sorunudur; ikinci tartışma ise ontoloji sorunsalıdır. Waltz bu farkı ortaya koyamadığı için *çözümleme düzeyinde sistemik*, ontolojik açıdan ise *bireyci* bir kuramsal yaklaşım geliştirmiştir (16).

Konstrüktivizm bireycilik yerine, bu yaklaşımın karşıtı olan bütüncül (holist) ontolojiyi benimseyerek yapısalci bir yaklaşım geliştirir (17). Konstrüktivistlerin yapısalci yaklaşımını, sosyal kuramdan 'yapılanma teorisini' ve 'sembolik etkileşimcilik' kuramını uluslararası ilişkiler teorilerine taşıyan ve özne-yapı tartışmasını başlatan Wendt olmuştur (1987) (18). Buna göre, yapılar ve aktörler ontolojik açıdan farklı entitelere; ancak buna karşın, her ikisi de karşılıklı etkileşim sonucunda ortaya çıkar (Wendt, 1987; 360). Bir başka deyişle, öznelerin ve yapıların kurulması, belli bir gerçeklik kazanması etkileşim süreçlerine içseldir. Bununla birlikte, bütüncül ontolojinin kendisini oluşturan birimlerden göreceli bağımsız bir yapısının olması sosyal yapılara aktörleri

kurma ve dönüştürme yeteneği verir. Yapılar, aktörlerin kimlik ve çıkarlarını tanımlayabilmektedir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, konstrüktivizm *değişimi* açıklayabilen bir yapısalılık anlayışını benimsemiştir. Çünkü, yapısalılık tamamıyla öznenin unutulması veya gözardı edilmesi değildir. Yapı-özne ilişkisinde yapının bütünüyle özneyi belirlemesi determinist bir görüş olup, özneyi, iradeyi ve amaçlılığı gözardı eder. Halbuki, yapılanma kuramına göre, özne-yapı ilişkisi karşılıklı olup birbirlerinden ayrı düşünülemez. Aktörler ve yapılar karşılıklı bir şekilde birbirlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Sembolik etkileşimcilik teorisi ise, özne-yapı arasında karşılıklı etkileşimin sosyal ve kurucu boyutunu ortaya koyar. Yapı öznelerin eylemlerinden, pratiklerinden ve aktörlerarası etkileşimden bağımsız değildir; bilakis bu süreçlere içkindir. Aynı şekilde, öznelerin kimlik ve çıkarları bu süreçler içinde tanımlanmaktadır. Etkileşim düzeyindeki süreçler Wendt'in deyimiyle mikro-yapıları, sistemik süreçler ise makro-yapıları oluşturur. Makro-yapılar mikro-yapılar üzerine gelişmektedir; fakat, bütünsellik anlayışına uygun olarak, makro-yapıların mikro-yapılardan göreceli özerkliği vardır (Wendt, 1999; 145-157). Waltz etkileşim dinamiklerini içeren süreçleri sistemik kuramından yapısalı olmak adına bütünüyle çıkarınca değişimi sağlayacak ve açıklayacak hiç bir teorik kavramı veya analitik kategorisi kalmamıştır (Ashley, 1986; Cox, 1986). Neorealizmin yapısalılığı sistemi değiştirmeye ya da dönüştürmeye yönelik bütün çabaları boşa çıkarmaktadır (Ashley, 1986; 273-74). Halbuki, yapısal değişim süreçlerde saklıdır. Oysa Waltz etkileşim dinamiklerini ve uluslararası süreçleri birim-düzey ögeler olarak tanımlayıp yapı kavramından çıkarmıştır (Ruggie, 1986). Neoliberaler ise sosyal ve yapısal boyutunu kavrayamadıklarından ötürü etkileşimin ve süreçlerin kimlik ve çıkarların ortaya çıkmasında veya dönüşmesinde oynadığı rolü görememiştir.

5.4. Birey-Aktörden Öznelliğe, Kimlik ve Çıkar Kuramına

Yöntemsel bireycilik anlayışları gereği rasyonalist yaklaşımların sosyal açıklamalarda başlangıç noktası birey-aktörlerdir. Uluslararası ilişkiler kuramlarında Neorealizm ve Neoliberalizm gibi önde gelen rasyonalist yaklaşımlar devleti *üniter bir aktör* olarak veri alır (Cox, 1986; 205). Aktörlerin kimlik ve çıkarları *dış kaynaklı* kuramsal *verilerdir* (Ashley, 1986; 268-73). Bir başka deyişle, devletler ve çıkarları teorilerinin dışında oluşmuştur. Kimlik ve çıkarları veri almak bir yana, rasyonalist yaklaşımların en zayıf yönü teorilerinin temelini oluşturan *devlet kuramını* açıkça ortaya koyamamaları olmuştur (Wendt, 1987; 342) (19). Bu açıdan, örneğin, modern devletin nasıl *karasal* ve *egemen* bir kimlik kazandığını açıklayamazlar. *Yöntemsel bireycilik* rasyonalist yaklaşımlarda 'gizli bir ontoloji' olmuştur (Ruggie, 1986; 151; Wendt, 1999; 115). Eşdeğer ifade ile, birey/aktör-merkezli kuramsal açıklamalar sunan rasyonalist yaklaşımlarda, bir metodolojik ilke olan bireycilik, bireyin toplumdaki (veya öznenin yapıdan) önce geldiğine ilişkin bir ontolojik önkabul olmuştur. Bundan dolayı, rasyonalistler aktörlerin kimlik ve çıkarlarının toplumsal ve kültürel kaynağını sor(a)maz. Kimlik ve çıkarların kaynağı ve oluşum süreci dolayısıyla kuramsal çerçeveden ve açıklamadan çıkarılmıştır. Örneğin, Waltz'un devletleri rasyonel kimliklerini, bencil çıkarlarını, güvenlik arayışı ve beka kaygısı gibi davranış güdülerini nereden edindiler? Neorealistler bu temel sorunun yanıtını

veremez. Kısaca, rasyonalistler kimlik ve çıkar kuramları geliştiremişlerdir (Ruggie, 1998; 862-63).

Aktörleri veri almalarından ötürü, rasyonalistler ancak varsayılan kimlik ve çıkarlar bağlamında aktörlerin davranışlarını analiz edebilir. Konstrüktivistler ise daha çok bu kimlik ve çıkarların ilk planda nasıl ortaya çıktığını ve kurulduğunu araştırmaya odaklanmıştır. Böylece rasyonalistler daha çok davranış kuramı, konstrüktivistler ise kimlik ve tercih kuramı geliştirirler. İkinci olarak, kuramsal yapılarının dışında olduğu için, rasyonalistler aktörlerin kimlik ve çıkarlarını sabit görürler. Bu yüzden kuramsal çerçeveleri kimlik ve çıkar yapılarında olabilecek değişiklikleri de açıklayamaz; daha doğrusu, kuramlarının 'kapsama alanı' dışında kalmaktadır. Dolayısıyla, rasyonalist yaklaşımlar ne kimlik ve çıkar portföylerinde olası değişiklikleri öngörebilir, ne de bu değişikliklerin dış politikaya etkisini veya uluslararası yapısal sonuçlarını açıklayabilir.

Rasyonalist yaklaşımlar kimlik ve çıkar arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin uluslararası yapılarla olan etkileşimini açıklayabilen bir analitik ve kuramsal çerçeveye de sahip değildir. Konstrüktivistler ise çıkarların ana kaynağının düşünsel unsurlar ve kimlikler olduğunu iddia eder. Dış politika yönelimi veya ulusal güvenlik anlayışı ve stratejileri devletin kimlik oluşum süreçlerine içseldir (Katzenstein, 1996). Kimlik oluşum süreci ise daha önce açıklandığı gibi, uluslararası etkileşim dinamiklerinin ve süreçlerinin dışında düşünülemez (Wendt, 1994).

5.5. Davranış Mantığı: Araçsal Rasyonaliteden Normatif Rasyonaliteye

Rasyonalistler aktörleri rasyonel düşünen ve hareket eden hesaplı, kitaplı varlıklar olarak görür. Rasyonalist aktörler çıkarlarını gerçekleştirmek için en verimli davranış madolitesini benimserler. Bu anlamda karar almayı belirleyen ve davranışları yönlendiren en önemli unsur bu davranışların olası sonuçlarına ilişkin beklentilerdir (logic of consequences). Rasyonalistlerin aktörleri bireyci ve faydacı bir yaklaşımla verili çıkarlarının gerçekleşmesine yönelik en etkili davranışları, konstrüktivistlerin aktörleri ise kimliklerine, statülerine uygun, toplumsal çevrenin ve kültürel yapıların kendilerine uygun gördüğü davranışları izlerler. Rasyonalist özneler verili çıkarları en etkili şekilde nasıl gerçekleştirebilirim sorusunu sorarken, konstrüktivist özneler benim durumumdaki bir kimse içinde bulunulan sosyal koşullar altında ne yapardı veya ne yapmalı sorusuna yanıt arar. Konstrüktivistlere göre bireyler toplumsal değerlere ve normlara uygunluk ararlar (logic of appropriateness) (March ve Olsen, 1998). Kısaca ifade etmek gerekirse, rasyonalistler ekonomik, konstrüktivistler ise sosyal aktörlere sahiptir (20).

Rasyonalistler normları bütünüyle kuramsal yapılarından ve açıklamalarından çıkarmazlar. Ancak normlara uygunluk davranışsaldır. Aktörler normlara ve toplumsal değerlere çıkarları ile örtüştüğü ölçüde veya çıkarlarına ters düşmediği sürece uyum gösterirler. Rasyonalistler sadece aktör davranışlarını değil, normları ve normların rolünü de araçsal bir şekilde değerlendirirler.

Normlar ve çıkarlar bütünüyle farklı olgulardır. Davranışları belirleyen asıl unsurlar çıkarlardır; normlar ancak aktörlerin önceden belli çıkarlarının gerçekleşmesinde araçsal rol oynayabilir. Buna göre çıkarlardan bağımsız ve ayrı olan normların rolü ancak aktörlerin davranışlarını *düzenlemekle* sınırlıdır.

Konstrüktivist yaklaşım ise normlara içkin bir anlam, sosyal ve normatif bir güç katar. Normlar uyulması gereken doğruyu temsil eder veya gösterir. Aktörler normları sadece izlemekle kalmaz; normların doğruluğuna ve meşruluğuna inanan aktörler bu normları içselleştirir (Finnemore, 1996a, 1996b; Finnemore ve Sikkink, 1998; 912). İçselleştirildiği ölçüde normlar ve kurallar 'Benliğin', yani kimliğin bir parçası olur; araç olmaktan çıkar, amaç olur. Bu noktadan sonra norm ile çıkar arasında bir ayırım yapmak anlamsızlaşır. Zira kimliği ve çıkarları normlar tanımlamaktadır. Bu bakımdan normlar rasyonalist yaklaşımlarda kimlik ve çıkarları belli aktörlerin ancak davranışlarını düzenlemekte, konstrüktivist yaklaşımlarda ise normlar öznelerin kimlik ve çıkarlarını dönüştürmekte veya yeniden kurmaktadır. Konstrüktivistlere göre normların rolü araçsal veya düzenleyici değil, *kurucudur* (Searle, 1995; 27; Onuf, 1989; Kratochwil, 1989) (21).

Konstrüktivist yaklaşımları rasyonalistlere karşı yekpare bir tartışma içinde göstermek bir bakıma doğru olsa da, bu yaklaşımlar arasındaki ciddi farklılıkları ve tartışmaları gözden geçirir. Ontolojik açıdan uluslararası alanın sosyal bir inşa olduğu tezini benimsemelerine karşın, bu dünyaya ilişkin bilginin niteliği ve bu bilgiyi edinme yöntemleri noktasında konstrüktivistler farklı yaklaşımları benimsemiştir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Meta-kuramsal düzeyde sosyal konstrüktivistler, postmodernistlerden farklı olarak pozitivist düşünceye karşı radikal bir duruşu temsil etmezler. Rasyonalistleri eleştirileri daha çok ontolojik ve metodolojik düzeyde kalmıştır. Gerek Wendt'in orta yolcu konstrüktivizmi, gerekse eleştirel konstrüktivizm modernite projesinin içinde yer alarak Uluslararası İlişkiler disiplini ve kuramsal çalışmalarını meşru bir sosyal bilim girişimi olarak görürler. Ortaya çıkışının ilk döneminde daha çok post-pozitivist yaklaşımlar arasında değerlendirilen sosyal konstrüktivizm günümüzde rasyonalizme yaklaşıma başlamıştır. Özellikle sosyal konstrüktivizmi *bir orta yol* olarak inşa eden Wendt'in yaklaşımı ile rasyonalizm arasındaki tartışmanın sadece analitik bir farklılıktan kaynaklandığı savunulur (Fearon ve Wendt, 2002; 67-68; Katzentsejn, Keohane ve Krasner, 1998; 682). Orta yolcu konstrüktivizm ile rasyonalizm aslında karşıt değil, birbirlerini tamamlayan yaklaşımlardır. Sosyal konstrüktivizmin rasyonalizme yaklaşması ile Uluslararası İlişkiler kuramında daha merkezi bir yer edinmesi arasında doğru bir orantı kurulabilir. Disiplinin kuramsal evrimine sosyolojik bir açıdan bakılarak konstrüktivizmin gelişimi ve geleceği bir ölçüde anlaşılabilir. Disiplinde önceki tartışmalara (Realizm-İdealizm ve Davranışsalcılık-Gelenekselcilik) benzer bir şekilde günümüzde de geleneksel olarak kuram ve metod merkezli Amerikan Uluslararası İlişkiler

çalışmalarında daha çok rasyonalizme yakın konstrüktivistlerin, daha tarihsel ve felsefi yönelimli Avrupa'da ise eleştirel ve postmodernist kanadın daha güçlü olduğunu görüyoruz.

Kuramsal düzlemde, sosyal konstrüktivizm en temelde insan bilincine ve diline vurgu yapan ve bu unsurların uluslararası ilişkilere etkisini inceleyen bir yaklaşımdır. Konstrüktivistlere göre uluslararası dünyanın yapıtaşları materyal olmakla beraber asıl olarak düşünseldir. Düşünsel unsurlardan bilinci ve dili bireysel değil, özellikle toplumsal bağlamda ele alması noktasında kolektif amacın (collective intentionality) önemine dikkat çekmiştir. Bundan dolayı, düşünsel unsurların rolü araçsal ve dolayısıyla nedensel olmakla beraber asıl olarak amaçsal, ve dolayısıyla kurucu ve normatiftir. Düşünsel parametrelere vurgu yapmasına karşın konstrüktivistler için bu unsurlar zaman ve mekandan bağımsız, tarih ve tecrübe dışı veriler veya statik kategoriler değildir.

Uluslararası ilişkiler kuramında konstrüktivistler ilk olarak geleneksel problemlere ve konulara yeni açıklamalar getirmiştir. Buna göre anarşi sorunsalı ve egemenlik kavramı Neorealist ve Neoliberal tartışmasından farklı bir boyutta, ontolojik açıdan incelenmiştir. Anarşiyi ve egemen devleti veri alan her iki yaklaşımın aksine, konstrüktivistler anarşinin kültürel altyapısını, egemen devletin gelişimini araştırma konuları yapmıştır. İkinci olarak, konstrüktivistler yeni çalışma alanları ortaya koymuştur. Dış ve güvenlik politikaları, çevre, insan hakları, vatandaşlık, bölgesel entegrasyon, uluslararası ve uluslararası örgütler, etnisite, ulusçuluk, cinsiyet, demokratikleşme gibi çok değişik alanlarda çalışmalar üretmek geniş bir çalışma alanı oluşturmuştur. Bu çalışmalarda norm, kimlik, dil, sosyal etkileşim ve öznelerarası anlam gibi sosyal işlemlerin ve analitik kategorilerin önemini kuramsal ve ampirik açılarından ortaya koymuşlardır. Bunun yanında, sosyal konstrüktivizm entellektüel kaynaklarının zengin olması ile farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirmektedir. Böylece Uluslararası İlişkiler kuramında Realizm, Liberalizm ve Marksizm gibi bir paradigma olma yönünde ilerlemektedir. Konstrüktivist proje içinde sadece ampirik değil, yakın zamanlarda kuramsal çalışmaların da artması ve çeşitlenmesi takdir edilmekle birlikte alınacak daha çok yolun olduğu açıktır. Konstrüktivistlerin problemleri daha çok meta-kuramdan kurama geçerken ortaya çıkmaktadır. Kuram geliştirme önemli bir alan olarak konstrüktivistlerin önünde durmaktadır.

Konstrüktivistler erken dönemde rasyonalist yaklaşımlara rüşlerini ipat etme uğraşı içinde ampirik açıklamalara ağırlık vermelerinden ötürü özellikle etik konusunu ikinci plana atmışlardır. Wendt'in etik ve normatif açıdan zayıf kuramsal yaklaşımının konstrüktivizmi tanımlayan önemli bir yaklaşım olması da bunda etkili olmuştur. Kimlik, norm ve öznelerarası anlam gibi ilgilendikleri alanların ne kadar etik soru(n)ları barındırdığını dikkate alırsak konstrüktivist yaklaşımların önünde uluslararası politikanın etik boyutuna ilişkin geniş bir çalışma alanının bulunduğu söylenebilir. Ancak sosyal konstrüktivizm bir sosyal kuramdır; siyasal kuram değildir. Bu açıdan ideal bir siyasal yaşam felsefesi veya siyasal toplum projesi önermez. Ne Realistler gibi kötümser ne de Liberaller gibi iyimser bir insan, toplum veya dünya tasavvurları yoktur.

Konstrüktivizm uluslararası politikada normatif açıdan gerek iyi ve olumlu, gerekse kötü ve olumsuz olguları ve normlar aynı anda çalışma konusu yapabilir. Dolayısıyla iyimser konstrüktivistler olduğu gibi, kötümser konstrüktivistler de olabilir. Realist konstrüktivistler olduğu gibi, Liberal veya Feminist konstrüktivistler vardır. Uluslararası sistemdeki gelişmelere paralel olarak konstrüktivist çalışmalar daha çok liberal tonda yaklaşımlar ve ampirik çalışmalar geliştirmişlerdir. Konstrüktivistlerin büyük çoğunluğu etik açıdan iyi görülen normları ve kimlikleri çalışmışlardır. Bu durum uluslararası politikanın iyi ve olumlu tarafını konstrüktivistlerin, olumsuz ve kötü tarafını ise realistlerin çalışması gibi bir işbölümünü beraberinde getireceği için konstrüktivistlerin ilgilendikleri konu bazında bir daralmaya yol açacaktır. Konstrüktivistlerden uluslararası politikanın olumsuz yönlerini, etik açıdan kötü normlarını da sosyal inşa etmeleri beklenir. Konstrüktivizmin eleştirel kanadının güçlenmesi bu bağlamda önemli katkı sağlayacaktır. Etik boyutun öne çıkarılması ile birlikte özellikle Habermas'ın 'söylem etiği' konstrüktivistlerin ilgi alanına girmiştir. Bir başka kuramsal fermentasyon ise etik boyutu gelişmiş olan İngiliz Ekolü ile konstrüktivistler arasında sağlanabilir.

SON NOTLAR

(1) Bu ifadeyi Jeffrey T. Checkel'den (1998) alıyorum.

(2) Felsefi düzeyde konstrüktivist düşünce ilk olarak bilginin sosyal bir inşa (construction) olduğunu savunan idealist ve pragmatist felsefi yaklaşımlardan kaynağını almıştır. Özellikle Kant, Cassirer, ve Hegel gibi klasik düşünürler tarafından geliştirilen idealist felsefe, bilginin pasif bir öğrenim süreci olmadığını, bilakis oldukça sosyal bir süreç olduğunu belirtmişlerdir. Konstrüktivist düşüncenin sosyal bilim felsefesinde 'yorumsamacı dönüş', 'dilsel dönüş' (linguistic turn) ve 'düşünümsel (reflexive) dönüş' ile ivme kazanmış olduğunu söyleyebiliriz. Yorumsamacı dönüş daha çok pozitivizmin Neo-Kantiyan eleştirisi ve Max Weber'in yorumsamacı sosyolojisi ile, dilsel dönüş ise Wittgenstein'in *Philosophical Investigations* (1958) adlı eseri ile anılır. Wittgenstein'in ikinci baharının ürünü olan bu eser bilim ve dil felsefesinde dil anlayışını köklü bir biçimde değiştirmiş, dünyayı sadece temsil ettiği varsayılan geleneksel dil anlayışı sorgulanmaya başlamıştır. Dil artık gerçekliğin sadece bir aynası değildir; bir eylem çeşidi olarak kendisi belli bir anlam ve gerçeklik (dünya) kurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bir ilişki tarzı olarak uluslararası ilişkiler kendine özgü kuralları, grameri ve semantiği olan bir 'dil oyunudur'. Sosyal bilim felsefesinde ve bilgi sosyolojinde konstrüktivist düşüncenin bir serencamı için, bkz., (Delanty, 1997).

(3) Yakın zamanlarda özellikle dil felsefecisi Wittgenstein'in görüşleri kendisinden sonra gelen birçok felsefeciyi ve sosyal kuramcıyı derinden etkilemiştir. Bunlar arasında Peter L. Berger ve Thomas Luckman, J. L. Austin, John Searle, Anthony Giddens, Jürgen Habermas, Richard Rorty and François Lyotard gibi birbirinden oldukça farklı yaklaşımları temsil eden isimleri sayabiliriz. Dilin sosyal dünyadaki rolüne ilişkin farklı bakış açılarını temsil eden

bu düşünürler Uluslararası ilişkiler kuramında modernist ve orta yolcu (ılımlı), eleştirel (veya yorumsamacı), ve post-modern (veya radikal) konstrüktivizm şeklinde değerlendirebileceğimiz yaklaşımlara esin kaynağı olmuştur. Berger ve Luckman, Austin, Giddens ve Searle modernistlerin, Habermas gerek modernistlerin gerekse eleştirellerin, Rorty ve Lyotard ise daha çok radikal veya postmodernist konstrüktivistlerin entellektüel altyapısına katkıda bulunur.

(4) Konstrüktivizm felsefi düzeyde oldukça eklektik bir görüntü arzeder. Ancak kısaca özetlemek gerekirse konstrüktivistler felsefi düzeyde realist ve idealist olmak üzere iki konum arasında bulunurlar. Realist konuma yakın olanlar öznenin bakış açısından ve bilgisinden bütünüyle bağımsız materyal ve nesnel bir dünyanın (gerçekliğin) varlığını savunurlar. Ontolojik açıdan konstrüktivizm sadece *sosyal gerçekliğin inşasıdır*. Örneğin, bir kağıt parçasının para olması, ekonomik bir değer kazanması ve (sosyal bir olgu olarak) ekonomi kurumunun altyapısını kurması insanların müşterek düşüncelerinin, ortak kabüllerinin ve pratiklerinin bir sonucudur. Bu felsefi görüş için bkz. (Searle, 1995; Collin, 1997). Toplumu oluşturan olgular ve kurumlar insanların ortak bir ürünü olmasına (veya sosyal inşa edilmesine) karşın, bilgi sosyolojisi açısından *nesnel bir gerçekliğe* sahiptir. Toplum böylece nesnel bir gerçeklik olarak çalışılmakta ve bilinmektedir. Toplumsal bilginin sosyal inşası için, bkz. (Berger ve Luckmann, 1966). Uluslararası ilişkiler kuramında sosyal konstrüktivist yaklaşımların önde gelen ismi Alexander Wendt açıklanacağı üzere sosyal konstrüktivist yaklaşımını bilim felsefesinde 'realist' bakış açısını temsil eden 'bilimsel realizme' dayandırır, ve özellikle konstrüktivist John Searle'in realist felsefesinden etkilenir, bkz. (Wendt, 1999). Öte taraftan, idealist konuma yakın duran konstrüktivistler de sosyal dünyanın inşa edildiğini kabul ederler, fiziki/materyal dünyanın *varlığını* da yadsımazlar. Ancak, (sosyal) dünya ve toplumsal kurumlar dilimizden ve kuramlarımızdan bağımsız nesnel bir gerçeklik olarak ortaya çıkamaz. Bu yüzden *gerçekliğe veya hakikate* ilişkin görüşleri *agnostiktir*. Epistemolojik kaygıların ağır basması nedeniyle gerçekliğe ilişkin nesnel bir bilginin ve kuramın olamayacağını iddia ederler, çünkü dil, söylem, düşünce ve inançlarımızdan bağımsız bir gözlemin imkansız olduğunu düşünürler. Bu yüzden gerçekliği ve nesnelliği iddia edilen bir dünyaya referansta bulunmak yerine, bu gerçekliğe ilişkin söylemlerin analizi yapılmalıdır. İdealist felsefeyi, özellikle radikal bir dil anlayışını benimseyen post-yapısalcılar Uluslararası ilişkiler kuramında radikal konstrüktivizmi temsil eder. Örneğin, bkz. (Ashley, 1987; Campbell, 1998; George, 1994).

(5) Uluslararası ilişkiler kuramında sosyal konstrüktivistler sosyal kuramdan özellikle Anthony Giddens ve Roy Bhaskar'ın 'yapılanma', George Herbert Mead ve Blumer'in 'sembolik etkileşimcilik' teorilerini, Alfred Schutz'un fenomenolojik yaklaşımını, Jurgen Habermas'ın 'iletişimsel eylem' (communicative action) kuramını, sosyolojik ve tarihsel kurumsalcılık yaklaşımlarını devşirmişlerdir. Yapılanma kuramı için, bkz. (Giddens, 1979; 1984; Bhaskar, 1979; 1986). Sembolik etkileşimcilik kuramı için, bkz. (Mead, 1934; Blumer, 1969). Fenomenoloji için, bkz. (Schutz, 1932). Kurumsalcılık için örneğin, bkz.

(DiMaggio ve Powell, 1991). İletişimsel eylem kuramı için, bkz. (Habermas, 1984).

(6) Alexander Wendt'e göre İngiliz Ekolü, Postmodern yaklaşımlar, Dünya Toplumu (World Society) yaklaşımı, ve Feminist yaklaşımlar topluma bakışlarında 'idealist' ve 'bütüncül' kuramsal yaklaşımlar olmasından dolayı Uluslararası İlişkiler kuramında 'konstrüktivist' yaklaşımları temsil eder: (Wendt, 1999; 29-32). Uluslararası ilişkiler kuramlarını Wendt sosyal kurama dayanarak tasnif eder ve bu tasnifi daha çok *ontolojiktir*. Örneğin, diğer yaklaşımların aksine İngiliz Ekolü açıkça devlet merkezci ve devletçi bir yaklaşımdır; öte taraftan postmodernist yaklaşımlar arasında bir homojenlikten söz etmek olanak dışıdır. Buna karşın, bu yaklaşımların ortak paydaları uluslararası ilişkilerde rasyonalistlerin materyalist ve bireyci görüşlerini reddetmeleridir.

(7) Alexander Wendt, 1990'ların başında 'Konstrüktivizmi', özellikle Neorealizm ile Neoliberalizme alternatif bir Uluslararası İlişkiler kuramı olarak tanıtmıştır (Wendt, 1992; 391-425; 1994; 384-396). Görüşlerini en kapsamlı bir şekilde ortaya koyduğu baş yapıtında ise konstrüktivizmin bir Uluslararası İlişkiler kuramı olmadığını açıkça ifade eder (Wendt, 1999; 7, 193).

(8) Ancak burada belirtmek gerekir ki, mevcut 'sosyal konstrüktivizmin' dayandığı 'idealizm' bir sosyal kuramdır; 'idealist' Uluslararası İlişkiler yaklaşımı değildir.

(9) Emanuel Adler'in (2002: 99) belirttiği gibi Karl Deutsch'un akademik arkadaşları (Hayward Alker, Nicholas Onuf) ve öğrencileri (Peter J. Katzenstein) günümüz konstrüktivistlerinin önde gelen temsilcileri olmuştur. Ernst Haas ile birlikte çalışan John G. Ruggie de günümüzün önde gelen konstrüktivist kuramcılarındandır.

(10) İnsan doğası, doğal kaynaklar, coğrafya, üretim güçleri ve şiddet araçları en çok sözü edilen materyal öğeler olarak öne çıkar (Wendt, 1999; 23).

(11) Düşünsel unsurların somut ve fiziki olmaması *nesnel* olmadığı anlamına gelmez. John Ruggie'ye göre sosyal konstrüktivistler 'sosyal olgular' kavramını ve bu olguların nesnel gerçekliğini klasik sosyal kuramcılardan Emile Durkheim'e ve Max Weber'e borçludur.

(12) Örneğin, Neorealizm devletlerin gücünü materyal-askeri güç unsurlarından çıkarır; bu askeri gücün hangi (sosyal) 'süreçler' sonucunda ortaya çıktığını ve anlam kazandığını göremez: bkz. (Farrell, 1998; 407).

(13) Örneğin, bir askeri gücün veya müdahalenin anlamı büyük ölçüde uluslararası toplum (yapısal düşünceler) tarafından kurulur. Basit bir gözlemlerle askeri gücün varlığı bir anlam ifade etmez, veya devletlerin davranışlarını belirlemez. Belirleyici olan bu müdahalenin nasıl tanımlandığıdır. Bir askeri müdahalenin işgal, saldırı, meşru-savunma, sınır ötesi takip, barışı koruma

hareketi, veya insani müdahale olarak ortaya çıkması uluslararası ortak bilginin, kolektif anlayış ve beklentilerin bir sonucudur.

(14) Uluslararası rejimler, 'uluslararası ilişkilerin herhangi bir alanında bu alana ilişkin gelişen ilkeleri, normları, izlenilen kuralları ve aktörlerin üzerinde görüş birliğine vardığı karar alma süreçleri' olarak tanımlanır: (Krasner, 1983; 2). Konstrüktivistlere göre rejimleri oluşturan bütün bu unsurlar aslında içkin bir şekilde düşünsel öğelerdir. Dolayısıyla öznellerarası ontolojiye sahip olan rejimler rasyonalist yöntemlerle çalışılmaz.

(15) Çünkü, ontoloji ile epistemoloji ve metodoloji arasındaki karşılıklı bağımlılık ve etkileşim, öznellerarası anlayış ve beklentilerden oluşan sosyal ontolojinin çalışılması pozitivist olmayan bir epistemoloji ve sebep-sonuç ilişkisine dayanmayan araştırma yöntemlerini gerektirir.

(16) Sistemik düzeyde bireyci, birim-düzeyde yapısalcı olmak mümkündür. Çünkü, bütünsellik (holizm) sadece sistem düzeyindeki analizlerde değil, birim-düzey çözümlenmelerde de geçerlidir. Aktörlerin kimlik ve çıkar edinme süreçlerinin gerek sistemik, gerekse de birim-düzeyde araştırılması bütüncül bir yaklaşıma aykırılık teşkil etmez.

(17) Ontolojik anlamda bütünsellik bir sistemin onu oluşturan birimlerden göreceli bağımsız bir mantığı veya kurucu bir özelliği olduğunu öngören bir anlayıştır; yapısalcılık ise bu mantığı ortaya çıkarmaya çalışan yaklaşım olarak tanımlanır. Bütüncül bir ontolojide, yapılar kendilerini oluşturan birimlerin toplamı değildir; kendilerine özgü yapısal gerçeklikleri vardır. Bu anlamda sosyal açıklamalar ontolojik açıdan bireylerin veya aktörlerin kendilerine, özelliklerine veya kaynaklarına indirgenemez. Ne yazık ki, Waltz yapıyı bütün çabasına karşın nihayetinde bireyci bir anlayışla devletlerin materyal güç unsurlarına bakarak tanımlamıştır.

(18) Wendt'in yanısıra 'yapılanma teorisinin' Uluslararası İlişkiler kuramına ve dış politika çalışmalarına katkısı için, bkz., (Dessler, 1989; Carlsnaes, 1992).

(19) Bu eleştiri devleti sorunsallaştıran 'tarihsel sosyoloji' yaklaşımlarının uluslararası kuram tartışmalarına girmesine neden olmuştur.

(20) Rasyonalistler *ekonomik* bir analiz modalitesini benimseyerek, örneğin tüketici (aktör) davranışlarını ürünlerin fiyatlarına ve sunduğu marjinal faydaya referansla açıklar. Konstrüktivistler ise bu davranışları tüketicilerin sosyal kimlik ve statülerine, sosyalleştikleri kültürel ve toplumsal çevreye ve değişen istek ve zevklerine referansla açıklar. Bu yaklaşım *sosyolojik* bir analiz modalitesini benimseyerek davranışların aktörlerin içinde bulunduğu sosyal çevreye uyum sağlaması bağlamında ortaya çıktığını iddia eder.

(21) Uluslararası ilişkiler kuramında kuralların ve normların kurucu ve ortaya çıkarıcı rolünün irdelendiği ilk örnekler için bkz., (Onuf, 1989; Kratochwil, 1989).

KAYNAKÇA

Adler, E. (1992): "The Emergence of Cooperation: National Epistemic Communities and the International Evolution of the Idea of Nuclear Arms Control", *International Organization*, 46(1): 101-146.

Adler, E. (2002): "Constructivism and International Relations", Walter Carlsnaes, Thomas Risse ve Beth A. Simmons (der.), *Handbook of International Relations*, London: Sage.

Adler, E., ve Barnett, M., der., (1998): *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press.

Adler, E., ve Haas, P. M. (1992): "Conclusion: Epistemic Communities, World Order, and the Creation of a Reflective Research Program", *International Organization*, 46(1): 367-390.

Ashley, R. (1986): "The Poverty of Neorealism", Robert Keohane (der.), *Neorealism and Its Critics*, New York: Columbia University Press.

Ashley, R. (1987): "The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Social Theory of International Politics", *Alternatives*, 12(4): 403-34.

Berger, P. L., ve Luckmann, T. (1966): *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, New York: Anchor Books.

Bhaskar, R. (1979): *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*, Hassocks : Harvester Press.

Bhaskar, R. (1986): *Scientific Realism and Human Emancipation*, London: Verso.

Blumer, H. (1969): *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Berkeley: University of California Press.

Bull, H. (1977): *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London: Macmillan.

Bull, H. ve Watson, A., der., (1984): *The Expansion of International Society*, Oxford: Oxford University Press.

Campbell, D. (1998): *Writing Security: The United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Manchester: Manchester University Press.

Carlsnaes, W. (1992): "The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis", *International Studies Quarterly*, 36(3): 245-270.

- Checkel, J. T. (1998) "The Constructivist Turn in International Relations Theory," *World Politics*, 50:324-348.
- Collin, F. (1997): *Social Reality*. London: Routledge.
- Cox, R. (1986): "Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory", Robert Keohane (der.), *Neorealism and Its Critics*, New York: Columbia University Press.
- Dessler, D. (1989): "What's at Stake in the Agent-Structure Debate?", *International Organization*, 43(4): 441-473.
- Delanty, G. (1997): *Social Science: Beyond Constructivism and Realism*, Buckingham: Open University Press.
- DiMaggio, P. ve Powell, W., der., (1991): *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, Chicago: University of Chicago Press.
- Dunne, T. (1995) "The Social Construction of International Society", *European Journal of International Relations*, 1(3): 367-389.
- Farrell, T. (1998): "Culture and Military Power", *Review of International Studies*, 24(3): 402-422.
- Fearon, J. ve Wendt, A. (2002): "Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View", Walter Carlsnaes, Thomas Risse ve Beth A. Simmons (der.), *Handbook of International Relations*, London: Sage.
- Finnemore, M. (1996a): "Norms, Culture and World Politics: Insights From Sociology's Institutionalism", *International Organization*, 50(2): 325-347.
- Finnemore, M. (1996b): *National Interests in International Society*, Ithaca: Cornell University Press.
- Finnemore, M. ve Sikkink, K. (1998): "International Norms Dynamics and Political Change", *International Organization*, 52(4): 887-917.
- George, J. (1994): *Discourses of Global Politics: A Critical (Re)Introduction to International Relations*, Boulder, Co.: Lynne Rienner.
- Giddens, A. (1979): *Central Problems in Social Theory*, London : Macmillan.
- Giddens, A. (1984): *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge: Polity Press.
- Goldstein, J. ve Keohane, R. O., der., (1993): *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, Ithaca: Cornell University Press.

Guzzini, S. (2000): "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations*, 6(2): 147-182.

Haas, P. M. (1992): "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination", *International Organization*, 46(1): 1-36.

Habermas, J. (1984): *The Theory of Communicative Action*, Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society, Boston: Beacon Press.

Hansclever, A., Mayer, P., ve Volker Rittberger, V. (2000): "Integrating Theories of International Regimes", *Review of International Studies*, 26(1): 3-33.

Hollis, M. ve Smith, S. (1990): *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford: Clarendon Press.

Hopf, T. (1998): "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", *International Security*, 23(1): 171-200.

Katzenstein, P. J., der., (1996): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press.

Katzenstein, P. J., Keohane, R. O., ve Krasner, S. D. (1998): "International Organization and the Study of World Politics", *International Organization*, 52(4): 645-685.

Keck, M. ve Sikkink, K. (1998): *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, Ithaca: Cornell University Press.

Keohane, R. (1988): "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly*, 32(4): 379-396.

Keohane, R. O. (1989): "International Relations Theory: Contributions of a Feminist Standpoint", *Millennium: Journal of International Studies*, 18(2): 245-254.

Klotz, A. (1995): *Norms in International Relations: The Struggle against Apartheid*, Ithaca: Cornell University Press.

Koslowski, R. ve Kratochwil, F. (1994): "Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System", *International Organization*, 48(2): 215-247.

Krasner, S. D. (1983): "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", Stephen D. Krasner (der.), *International Regimes*, Ithaca, NY: Cornell University Press.

Kratochwil, F. (1989): *Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Kratochwil, (1993): "The Embarrassment of Changes: Neo-realism as the Science of Realpolitik without Politics", *Review of International Studies*, 19(1): 63-80.

Kratochwil, F. ve Ruggie, J. G. (1986): "International Organization: A State of the Art on an Art of the State", *International Organization*, 40(4): 753-775.

Laffey, M., ve Weldes, J. (1997): "Beyond Belief: Ideas and Symbolic Technologies in the Study of International Relations", *European Journal of International Relations*, 3(2): 193-237.

Lapid, Y. ve Kratochwil, F. (1996): *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, Boulder, Colo.: Lynne Rienner.

March, J. G., ve Olsen, J. P. (1998): "The Institutional Dynamics of International Political Orders", *International Organization*, 52(4): 943-969.

Mead, G. H. (1934): *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*, Charles W. Morris'in derlemesi ve önsözü ile, Chicago, London: University of Chicago Press.

Mearsheimer, J. (1994 / 1995): "The False Promise of International Institutions", *International Security*, 19(3): 5-49.

Meyer, J., Boli, J., Thomas, G. M., ve Ramirez, F. O. (1997): "World Society and the Nation-State", *American Journal of Sociology*, 103(1): 144-181.

Ned-Lebow, R., ve Risse-Kappen, T., der., (1995): *International Relations Theory and the End of the Cold War*, New York: Columbia University Press.

Neufeld, M. (1993): "Interpretation and the Science of International Relations", *Review of International Studies*, 19(1): 39-62.

Onuf, N. (1989): *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Columbia, SC.: University of South Caroline Press.

Price, R., ve Reus-Smit, C. (1998): "Dangerous Liasons? Critical International Theory and Constructivism", *European Journal of International Relations*, 4(3):259-294.

Reus-Smit, C. (1997): "The Constitutional Structure of International Society and the Nature of Fundamental Institutions", *International Organization*, 51(4): 555-590.

Risse, T. , Ropp, S. ve Sikkink, K., der., (1999): *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ruggie, J. G. (1986): "Continuity and Transformation in the World Polity: Towards a Neorealist Synthesis", Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and Its Critics*, New York: Columbia University Press.

Ruggie, J. G. (1998): "What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge", *International Organization*, 52(4): 855-885.

Schutz, A. (1932): *The Phenomenology of the Social World*, London: Heinemann.

Searle, J. R. (1995): *The Construction of Social Reality*, New York: Free Press.

Smith, S. (1995): "The Self-Images of A Discipline: A Genealogy of International Relations Theory", Ken Booth ve Steve Smith (der.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press.

Waeber, O. (1996): "The Rise and Fall of the Inter-Paradigm Debate", Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski (der.), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press.

Walt, S. (1998): "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, 110: 29-46.

Waltz, K. (1979): *Theory of International Politics*, Reading: Addison-Wesley.

Weber, C. (1994): "Good Girls, Little Girls, and Bad Girls: Male Paranoia in Robert Keohane's Critique of Feminist International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, 23(2): 337-349.

Weldes, J. (1999): *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Wendt, A. (1987): "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", *International Organization*, 41(3): 335-370.

Wendt, A. (1992) "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, 46(2): 391-425.

Wendt, A. (1994): "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, 88(2): 384-396.

Wendt, A. (1995): "Constructing International Politics", *International Security*, 20(1): 71-80.

Wendt, A. (1998): "On Constitution and Causation in International Relations", *Review of International Studies*, 24(Özel Sayı): 101-117.

Wendt, A. (1999): *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Wendt, A. ve Duvall, R. (1989): "Institutions and International Order", Ernst-Otto Czempiel ve James Rosenau (der.), *Global Changes and Theoretical Challenges: Approches to World Politics for the 1990s*, Lexington: Lexington Books.

Wittgenstein, L. (1958): *Philosophical Investigations*, Oxford: Basil Blackwell.